

Микола Джеря (скорочено)

Іван Нечуй-Левицький

Присвячується М. В. Лисенкові

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Частина I

Події твору починаються у селі Вербівка, яке розкинулось у долині біля невеликої річки Растваця. Понад берегом річки виляса стежка через усе село. Скрізь було багато верб, садків, конопель, соняшників, кукурудзи та густої осоки. У садах і біля хат росли дикі груші та яблуні.

В кінці села стояла хата старого Петра Джері. Була саме неділя, сонце котилось на захід. За хатою, під старою грушею, спав на траві Микола – син Петра Джері. Парубок мав чорне волосся, чорні рівні брови, засмагле лице. Крізь сон він почув, як співає дівчина. Коли парубок прокинувся, то побачив по другий бік річки дівчину, яка брала воду і співала пісню. Вона мала тонкий стан, сорочку з товстого полотна, червоне намисто на шії, тонкий рівний ніс, чорні брови та чорні товсті дві коси на голові. Вона співала, доки не сховалась на леваді в вербах. Микола відразу зрозумів, що дівчина не вербівська.

Тим часом на подвір'ї Миколина мати, Маруся Джериха, розмовляла з молодицями, а батько – з якимось чоловіком. Маруся Джериха була вже немолода, мала темні очі та сухорляве лице. Вдягнена в сорочку з товстого полотна, на голові – намітка та високий очіпок. Джериха була щаслива, бо її син недавно читав апостола в церкві. Микола навчився читати у дяка, і за цю науку Джериха носила дякові курей, полотно, гроші. А тепер мати мріяла оженити сина. Молодиці радили сватати Варку, бо вона дочка багатиря, та ще й молода і моторна дівчина. Раптом на вулиці з'явився осавула на коні. Він їздив й загадував на панщину: завтра чоловіки з косами на лан косити овес, а молодиці з серпами панське жито жать. Почувши це, усі розійшлися. Свято закінчилося.

У хаті Микола зняв з полиці скрипку і почав натягати струни. Ще малим хлопцем він вивчився грати козачка, а тепер уже був музикою. Сім'я сіла вечеряти коло порога надворі. Батько й мати все говорили синові, що восени треба їм шукати невістки, що вони стали старі, а панщина важка, податі великі. Старий Джеря був чоловік високий, тонкий, з сивуватими довгими вусами, з нужденним блідим лицем та смутними очима. Тяжка праця зігнула його стан.

Після вечері Микола ліг спати на току, на соломі, але його не брав сон. Він пішов

на вулицю, де збиралися хлопці і дівчата. Незнайомої дівчини не було між ними. Лише дівчата реготались, пригадували якесь чудне дівчаче ймення. Ця дівчина найнялася в Кавунів, і її дуже чудно звали.

Другого дня Микола з батьками зібрався на панщину. Дорогою туди хлопець зустрів дівчат і серед них впізнав ту дівчину: її гнучкий, тонкий стан, чорні брови, широкий лоб, кругле лице і дві товсті коси кругом голови. У неї були дуже темні очі та дуже довгі вії, а одяг – дуже бідним. Звали її Нимидорою. Піп був сердитий на її неслухняного батька й надавав його дітям таких імен, що люди в селі не могли запам'ятати. Так і цю дівчину назвав Минодора, а люди на селі звали її Нимидорою.

На лану Микола став жати поруч з Нимидорою. Дівчина розповіла, що родом з присілка Скрипчинці. Її батьки померли, коли вона була малою. Нимидору взяв до себе дядько. Там їй жилося дуже погано, бо дядина була дуже люта. Коли піросла, няньчила чужих дітей. Як стала дівкою, найнялася за наймичку в одного багатого чоловіка. Хазяїни були люди добрі, та роботи було дуже багато. Нимидора розповідала Миколі про все своє життя, бо він викликав у неї довіру. Він запитав, як їй тепер живеться у Кавунів, і дізнався, що Кавун чоловік добрий, та зате Кавуниха дуже лиха.

Другого дня Микола попросив Нимидору вийти в суботу ввечері на вулицю. Дівчина вийшла, але наступного дня Кавуниха була дуже зла, що Нимидора бігає до хлопців на вулицю. Дівчина сказала Миколі, що їй не можна виходити на вулицю. Тоді Микола вирішив присилати старостів.

Настала осінь. Пан наказав, щоб весілля справляли на селі разом в одну неділю, а хто спізниться, то буде справляти через місяць. Старий Джеря й Джериха трохи засмутилися, почувши про Нимидору, Кавунову наймичку. Та перед Покровою Микола заслав до Нимидори старостів. Скрипчинський пан мусив відпустити її у Вербівку, але йому було жаль втрачати робітницю. Тому він сказав, що пустить Нимидору тільки тоді, як з Вербівки яка-небудь дівка вийде заміж у Скрипчинці. Микола дуже засмутився, але на щастя, один скрипчинський парубок посватав вербівську дівчину. Скрипчинський пан згодився відпустити Нимидору. Нимидора подякувала Петрові Кавунові й пішла в присілок до дядька, бо в дядька мали справляти весілля. Старий Джеря й собі готувався до весілля: купив горілки, заплатив батюшці за вінчання.

В неділю відбулося весілля. Нимидора згадувала матір і плакала, бо якби була жива мати, то і коровай був би біліший, і рушники були б не такі прості, не так виряджала б з дому мати, як виряджає дядина. Другого дня, в понеділок, не було панщини. Все село гуляло на весіллях. У Джериній хаті гості випили всю горілку, виїли цілу діжечку солоних огірків, цілу діжечку кислої капусти, поїли весь хліб, всі паляниці. Старий Джеря витрусив усі кишені, ще й у шинок на заставу відніс свій кожух.

Ввечері попід дворами їздив осавула на коні і загадував усім на панщину до току. Крик осавули дав знати людям, що весілля скінчилось. Джериха й Нимидора кинулись прибирати в хаті, згодом батьки міркували, скільки-то вони витратили грошей на весілля. Треба було розрахуватися з шинкарем, сплатити подушне, нашаткувати другу діжку капусти. Грошей не було ні копійки. Та Нимидора була щаслива, бо не треба було

більше поневіритися в наймах у чужих людей.

Частина II

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Другого дня Джерина сім'я вийшла на панщину; батько з сином пішли на панський тік молотити, а мати з невісткою пішли панські коноплі тіпати. Був гарний день, на току Микола молотив поруч з батьком і запитав, навіщо панові так багато хліба. Батько радив мовчати, бо поруч стояв гуменний, який міг виказати слова Миколи панові. Миколі хотілося і собі бути заможним, працювати на себе, а не на пана.

Старий Джеря й Микола ледве встигли змолотити свою частину до вечора. Ввечері Нимидора з Джериною принесли панське прядиво, бо кожна жінка і дівчина у селі мусили прясти для панів на зиму по два півмітки. Як не ставало прядива, то мусили докладати свого. В довгі зимові вечори та вдосвіта Джериного та Нимидорова сиділи й пряли панське прядиво. Микола стояв коло лежанки й м'яв ногами коноплі.

Минула зима. Настало літо, настали й жнива. Почалась спека. Жито, пшениця й овес поспіли. Люди вкрили панський лан і хапали панське жито, а людське стояло на пні. Микола з батьком відбули три дні панщини, на четвертий пішли жати своє жито, незважаючи на те що осавула звечора знов загадував на панщину, на згінні дні; ті згінні дні, що вся громада повинна була відробляти – то за чередника, то за титаря, котрі були вільні від панщини. Та Микола, замість панського лану, вийшов на своє поле; він і людей намовив жати своє жито. Коли з'явився осавула і нагадав про згінні дні, Микола сказав, що люди відроблять їх восени. Осавула поїхав по пана, і деякі люди рушили до панського лану. Незабаром з'явився сам пан Бжозовський. Він кричав, як несамовитий на людей, потім кинувся до Миколи і побив батою. Увечері на економії усіх людей вибили різками, навіть старого Джерю. Тієї ж ночі Микола з Нимидорою мусили йти жати своє жито.

Від того часу пан мав на прикметі Миколу й звав його бунтарем. Осавула не раз кричав на Миколу, що він бунтує всю громаду в селі. Сам Микола дуже змінився; бувши парубком, він сміливо дивився всім в очі, був веселий, любив пожартувати; тепер він похнюпив голову; рідко сміявся, перестав жартувати. Він зненавидів свого пана. Джері таки зібрали свій хліб, але половину мусили продати, щоб віддати гроші, позичені на весілля.

Настала осінь. Нимидора народила дочку, яку батюшка назвав Любкою. На третій день породілля отримала від осавула нагайкою по спині, бо він побачив її вдома і нагадав, щоб виходила на панщину. Ввечері Микола побачив синяк на спині дружини. В нього запеклось серце, а в душі заворушилась думка помститись за себе, за батька, за Нимидору. А тут саме настав час платити подушне. Батько з сином вирішили продати кабана, що годували до Різдва. Так Джері залишилися лише на пісній їжі.

Настав великий піст, старий Джеря захворів. Батюшка висповідав його і дозволив їсти в піст скоромне. Петро відмовився, бо боявся гріха. В чистий четвер Джеря вмер. Перед смертю просив сина не чіпати осавули, бо Миколу могли віддати в солдати. В велику п'ятницю поховали старого Джерю. Сім'я їла паску з слізьми. Микола ще більше зажурився, бо за помершого батька треба було платити подушне як за живого, доки не вийде нова ревізія.

Настали жнива. Хліб не дуже вродив. Пан почав знову відраховувати згінні дні та шарварки саме в жнива, а не восени. Микола намовляв людей не йти на ті згінні дні та мерщій хапати свій хліб з поля. Осавула розказав панові, що Микола Джеря знов бунтує народ. Люди відбули панщину і згінні дні, але не вижали панської пшениці до решти. Бжозовський оголосив, що дасть жати за сніп, але давав дуже малий сніп. Микола не втерпів і вихопився перед паном з словом, що люди підуть жати до графа. За ним обізвався і Петро Кавун, а далі ще кілька чоловіків. Пан прогнав Миколу й Кавуна з-перед очей, але поступився громаді більшим снопом. Він боявся, щоб часом люди і справді не пішли на графський лан на заробітки. Осавула запер Джерю, Кавуна і ще чотири чоловіки в холодну на висідку. В пана була думка й справді віддати Джерю й Кавуна в солдати. Чоловіків на другий день випустили, бо треба було панську пшеницю дожинати. Пішов Микола з чоловіками додому, але домовилися втікати з села на далекі сахарні, поки мине некрутчина.

Тим часом трапилась несподівана подія. Осавулина жінка, яка любила красти у сільських жінок, вкрала у Кавуних два шматки сала. Кавуниха відразу це помітила, відібрала своє сало й наробила галасу на весь куток. Збіглися люди. Прибіг Микола і почав кричати, що злодійку треба повести по селі з музиками. Він порізав шматки сала на четвертини, понизав їх на мотузок і почепив осавулісі на шию. Жінки вхопили осавулиху попід руки та й повели по селі. Микола йшов попереду й грав на скрипці.

Осавула, довідавшись про цей Миколин та Кавунів вчинок, спересердя пішов до пана й набрехав на усіх, а найбільше на Джерю та на Кавуна. Микола з товаришами знайшли осавулу і дали йому півсотні добрих київ. Осавула знов пішов до пана й розказав, хто його побив палицями. Пан постановив віддати Миколу, Кавуна і їх однодумців в москалі, та ще як можна швидше.

У темний осінній вечір, коли Джериха уже спала, Микола сказав Нимидорі, що мусить сьогодні тікати з села. Жінка дуже ридала, нагадувала про дитину, стару матір. Микола не міг більше лишатися в селі. Взявши одяг та харчі на дорогу, він пішов на вигін, де його чекали Кавун і чотири чоловіки.

Нимидора довго плакала і побивалась. Раптом вона побачила надворі вогонь. Прокинулася і Джериха. Вони побачили, що десь далеко у селі пожежа. Нимидора сказала, що Микола покинув їх. Жінки плакали і не знали, що робити.

Микола з товаришами тікав з села. Коли вони вийшли на гору, то побачили пожежу. Чоловіки дивилися і все казали, що хтось зумисне підпалив тік... Вони зайшли у ліс, а в Джериній хаті ще довго голосила стара мати з Нимидорою, якій привиджувався Микола.

Частина III

Микола з товаришами помандрував на сахарні в Канівщину, в Стеблів. Директор сахарні не спитав вербівців про паспорти, не спитав навіть, звідкіля вони родом, і тільки позаписував їх імена та прізвища. Микола назвав себе Іваном Грищенком, Кавун назвав себе Панасенком. Директор поклав їм плату по три карбованці на місяць на панських харчах і звелів йти до сахарні.

Бідним хліборобам було важко звикнути до великих машин і шуму. Жили чоловіки у довгих і брудних казармах. Можна було подумати, що то кошари для овець, а не хати для людей.

Минув рік після того, як вербівці втекли. Була неділя. В селі почали благовістити на службу, а бурлаки сиділи в казармі. Між ними був і Микола Джеря. Він дуже помарнів, лице постарілось. Він грав на скрипці, деякі бурлаки пили горілку, а багато просто спали на підлозі. Раптом в казарму вбіг Кавун і крикнув до Миколи, що треба тікати, бо в місті в заїзді побачив пана Бжозовського. Пан справді приїхав в Стеблів, бо хотів з сільською поліцією половити своїх кріпаків і вернути додому.

Вночі Микола та інші чоловіки пробралися до корчми, де спав пан. Микола кинувся на Бжозовського, але тому вдалося втекти і видертися на горище. Тим часом бурлаки у двох темних кімнатах ніяк не могли знайти пана. Та їм потрапив до рук вербівський осавула. Його сильно побили, а пан так налякався, що між латами продер кулики, видерся на покрівлю і стрибнув з стріхи додолю. Він побіг через двір і сховався у бур'янах. Вдосвіта пан рушив в дорогу з Стеблева. Він боявся, що про його пригоду знатиме вся Вербівка та пани-сусіди. А бурлаки тікали на південь. Вони прийшли на Черкащину, де також були сахарні.

Частина IV

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Сахарні стояли за великим ставком, захищені глибоким ровом і обгороджені стіною. Тут було наче невеличке містечко: стояли житла для німців та для писарів, дім директора рафінаду, школа для писарів, крамниці, а серед майдану стояла прездорова сахарня. Керував тут орендар Абрам Мойсейович Бродовський. Всі заводи належали багатому пану, який жив за кордоном. Бродовський був поганим господарем: огорожа місцями лежала на землі, по двору стояли гнилі калюжі; будинки були облуплені, вікна в хатах були повибивані.

При першому знайомстві вербівські бурлаки не зняли шапок перед Абрамом, не поклонились, а Микола згорда говорив до нього "ти". Бродовському це не сподобалося. Він, взявши в посесію сахарні, довго морочивсь, поки привчив людей казати йому "ви", а хто на нього тикав, тому він довго не видавав плати за роботу. Бурлаки згодилися з Бродовським по три карбованці на місяць, на його харчах і пішли до казарм. На обід

дали поганий борщ, у якому плавали таргани, кашу з тухлого пшона. Хліб був чорний, як земля.

Через місяць бурлаки пішли до посесора за грішми. Микола зустрів на подвір'ї жінку Бродовського. Вона була убрана по-панськи, але одяг був дуже нечепурним, а волосся на голові розкудане. Микола звернувся до неї на "ти", питаючи, де її чоловік. За таку неповагу Бродовський вилаяв бурлак і видав не всю місячну плату. Коло самих заводів Бродовський мав шинок, і бурлаки пропивали там майже всі гроші, які заробляли.

Настала зима. Посесор харчував бурлак зіпсованими продуктами, тому в великий піст в його казармах люди почали масово помирати. Бродовський наказав бурлакам самим ховати мерців. Наші вербівські бурлаки задумали йти у херсонські степи. Та перед цим несподівано захворів Кавун. Він довго не признавався, що слабкий, і ходив на роботу. Одного вечора Кавун звалився з ніг; його перевезли в лазарет. Микола сидів коло нього й думав. Кавун згадував Вербівку, дружину і дітей, а коли крикнув ім'я Нимидори, то це неначе ножем укололо Миколу в саме серце.

Після Кавунової смерті в посесора zostалися його гроші за цілий місяць. Микола просив Бродовського віддати ті гроші йому до рук; хотів передати їх в церкву на помин душі небіжчика. Та Бродовський гроші не віддав.

Микола з іншими вербівцями вирішив, що треба йти на заробітки в степи. До них пристало ще кілька бурлак, і, як тільки надворі потеплішало, бурлаки накупили харчі, забрали клунки на плечі й помандрували на широкі херсонські степи. Довго вони йшли, поки побачили степ.

Одного вечора вони зустріли якогось чоловіка, який розповів, що не один рік блукає по цих степах, знає усякі місця. Чоловік попросив прийняти його до ватаги, бо теж хотів йти на Бессарабію. Бурлаки не довіряли йому, але прийняли. Чоловік представився як Андрій Корчака. Оскільки до Бессарабії було ще далеко, вирішили наймитися на роботу у селі Колонтаївка. Заробивши трохи грошей, бурлаки пішли далі до Дністра.

Частина V

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Одного дня бурлаки побачили високий бессарабський берег по той бік Дністровського лиману. На горах забілів Акерман з церквами та садками. Картина за лиманом була дуже пишна. Андрій Корчака порадив почекати ночі, бо всюди були станові. А вночі бурлаки пішли до перевозу, де стояли човни.

На Бессарабії не було такої панщини, як на Україні. Люди одробляли панам за поле, але пани не мали права продавати й купувати людей. Бессарабські пани з великою охотою приймали на свої землі українських утікачів, бо тут було мало людей.

Перепливши лиман, бурлаки пристали проти села Кривди. Щоб чоловіків приписали до села, потрібно було дати по п'ятнадцять карбованців. Пристав не спитав їх, звідкіль вони і хто вони, і позаписував їх міщанами в посад Кривду. Пристав записав Миколу батьком – Іваном Посмітюхом, а других бурлак позаписував його братами та синами. Подававши ймення усім новонародженим, пристав забрав гроші з бурлак і видав їм паспорти.

Чоловіки пристали до рибальської ватаги, якою керував отаман Іван Ковбаненко; він був сам і хазяїном, і отаманом ватаги. Отаман був чоловік невисокий, але дуже широкий в плечах, з великою головою, з здоровими чорними вусами, з запаленим лицем і чорними блискучими очима. Ковбаненко розповів свої правила: половина риби буде його, а половина – усіх інших, неводи його, а за харчі платити по половині. Бурлаки погодилися, а отаман навіть не спитав їх, звідкіль вони і що вони за люди.

Перед тим, як ловити рибу, голодних бурлак добре нагодували. Від того часу, як вони втекли з Вербівки, вони й разу не обідали так сито і смачно. Після цього всі сіли у човен, взяли невід і вирушили ловити рибу. Отаман возив рибу в Акерман і продавав її свіжою на базарі.

Через тиждень настав час ловити рибу в морі, а не в лимані. Рибалки зібрали все потрібне і попливли до Акермана. Там вони пристали до великого села. Село було українське. Тут, як і в самому Акермані, що став уже зовсім українським містом, були люди з усіх українських губерній. Край був багатий та пишний, як рай. Отаманова хата стояла на хуторі. Хата була чимала. Отаман мав жінку, вже немолоду, але проворну, та дочку, яку звали Мокрина. Дівчина була тонка й висока, як тополя, з тонким рівним станом. Мокрина вгледіла Миколу, і її лице одразу почервоніло, мов польовий мак.

Наступного дня рибалки здійснили звичай вихідчин: у світлиці отаман почастував горілкою двадцять чоловік, потім усі поцілували образ і хліб, присіли на дорогу. Згодом отаман узяв образ і хліб з сіллю і вийшов у двір, за ним вийшли всі рибалки. Образ і хліб сховали на возі. На прощання отаман наказав дружині через тиждень приїхати і привезти харчі до куренів на пересипі.

У першу ніч вони зловили багато різної риби, між якою був навіть дельфін. Перший улов належав отаману. Кухар приготував гарну вечерю, після якої щасливі рибалки почали дражнити один одного прізвищами. Одного рибалку з великим носом, як цибуля, продражнили Цибулею, другого – Перепелицею, третього – Задерживостом. Один Микола сидів смутний, похиливши свою чорноволосу голову.

Через кілька днів отаманова жінка та дочка вивезли возом харч для забродчиків. Отаман наказав дружині везти зловлену рибу у місто на продаж. Мокрина знову вгледіла Миколу, і все її лице до самих брів ніби зайнялося. Микола поздоровшав на чистому морському повітрі й покращав. Він глянув на її молоде лице й чогось пригадав собі Нимидору. Хотілося йому вернутися до Вербівки та забрати в степи жінку, матір і дочку. Рибалки продражнили Миколу Смутком.

Настало душне, гаряче літо. Риби ловилось все менше та менше. Отаманська дочка частіше та частіше навідувалась на берег, та все трохи ніби чіплялась до Миколи. Це

залицяння усім кинулось в очі, навіть батькові.

Частина VI

Як минуло літо, отаман почав ділитись заробітком: взяв собі половину, а другу віддав грішми забродчикам. Влов був дуже добрий. Рибалки заробили чимало грошей, придбали новий одяг, найняли музики і відсвяткували у шинку. Корчака пропив усі гроші й почав пити набор; за ним почали пити набор і другі бурлаки. Через кілька днів Корчака зустрівся з давніми товаришами-бродягами й обікрав одну жінку. Набігла поліція йловила їх. Чоловіків повели в поліцію. Саме в той час Мокрина з матір'ю продавала на базарі рибу і почула, що становий готується тієї ночі набігти з десяцькими на батькову ватагу й ловити усіх бурлак. Дівчина розказала про все батькові й Миколі. Отаман наказав усім ховатися, а через деякий час повернутися. Мокрина пошепки порадила Миколі сідати в човен та тікати в море. Він так і зробив, але вже аж там здогадався, що не взяв з собою ні води, ні їжі. До того ж вночі почалася буря.

Мокрина дивилась на страшне море і плакала. Коли стишилось, дівчина привезла Миколі хліба, води і вареної риби. Мокрина розповіла, що десяцькі залишилися коло куреня на варті на цілу ніч. Вона вирішила провести Миколу в очерети. Там йому було б безпечніше пересидіти лиху годину. Коли Микола з острахом запитав, чи не наведе вона на нього десяцьких, Мокрина відповіла, що не на те його любить, щоб виказати десяцьким. Миколі стало ніяково й жаль бідної дівчини. Він трохи не вимовив, що жонатий. Дівчина пообіцяла привозити йому харчі та воду. Коли Мокрина відпливла, Микола довго думав про Нимидору. Опівночі Мокрина вернулася до куреня, і батько запитав, де вона була. Дівчина відповіла, що вертаючись від криниці з водою, заблудила й довго блукала скрізь.

Другого вечора вона знов прийшла до куреня, взяла хліба, риби й води і знов попливла човном у плавні, де сидів Микола. Мокрина сказала, що десяцькі ночують коло куренів, ще й вранці навідувався становий. Дівчина знов промовляла до Миколи ласкавими словами, а той смутно обзивався до неї. Йому було жалко молодої палкої дівчини, але ніяк не повертався язик признатись, що він жонатий і вже має дочку.

Тим часом десяцькі, нічого не діждавшись і ні за що не дізнавшись, поїхали додому. Мокрина ввечері попливла до Миколи і розплакалася, бо вже дізналася від свого батька, що Микола має дружину. Вона просила забути дружину, погрожувала, що покінчить з життям. Микола мовчав. Мокрина провела його до куреня і знову пізно вернулася додому. Батько насварив її і сказав, що восени прийдуть старости.

Починалась тепла тиха осінь. Вербівці стали здоровші, веселіші, проворніші. Декотрі жонаті вербівці позабували своїх жінок і через десяток років поженились вдруге, заробили грошей, побудували собі хати. Два вербівські бурлаки збудували коло отаманського хутора дві землянки і, поженившись, завели господарство. Згодом один із нових поселенців поставив на городі вітряк. Над озером зачиналось українське село. Вербівці на сміх назвали село Вербівочкою, хоч у ньому не було вербової й гілки.

Микола вже зібрав грошей і хотів і собі ставити землянку, але і мріяв вернутися коли-небудь додому.

Раз восени, перед самою Покровою, Микола сидів увечері над лиманом і грав на скрипці ті пісні, що Нимидора любила співати. До нього підійшла Мокрина і знову почала просити забути жінку. Микола не міг на це погодитися, дівчина кинулася до моря, щоб втопитися. Він побіг за нею назирці, вхопив її за руку і просив не губити своєї душі й краси. А хто знає, що далі буде, що потім трапиться з Мокриною. Дівчина ніби знов ожила. Вона впала на Миколіне плече й заплакала. Пізньою добою Мокрина вернулась на хутір, забувши сором, забувши за батька й матір і за все на світі. Вона стала спокійніша і сподівалась чогось, мала надію.

Отаман полюбив Миколу й настановив його за свого помічника. В добрі роки Микола чимало заробляв грошей, але багато їх залишалося в шинках, а найбільше тоді, як усі забродчики гуляли гуртом в місті напропалу. А Мокрина все виходила до Миколи вечорами, все дивилась на його чорні брови та карі очі. Вона все ждала й сподівалась чогось.

Частина VII

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Другого дня після того, як Микола покинув Нимидору і пішов на заробітки, Нимидора мусила йти на панщину. Часто ввечері і вночі їй привиджувалося, що Микола повернувся. Люди у селі почали говорити, що до жінки літає перелесник. Молодиці порадили матері повезти Нимидору в монастир, до одного ченця. Стара Джериха взяла сувій полотна, карбованця, найняла в сусіда конячку й повезла Нимидору в монастир. Гарна півча в церкві, гарні образи, сила прочан – все те трохи розважило й заспокоїло Нимидору.

Зосталась вона ніби удовою. Взимку жінка з свекрухою пряла панське прядиво, а влітку ходила на панщину. Десять років після того жила стара Джериха й на одинадцятому вмерла. Нимидора плакала за нею, як за рідною матір'ю. Лишилася в Нимидори лише дочка Любка. Дівчинка росла дуже красивою, а Нимидора стала бліда та худа. Коли Любці було шістнадцять років, її посватав гарний парубок, Олекса Чабаненко. Нимидора справила сирітське весілля без батька й прийняла зятя в прийми в свою хату. Після Любчиного весілля Нимидорі нічого більше не залишалося на світі і ніщо її не цікавило. Вона почала думати про свою смерть, їй часто щось привиджувалося.

Минуло вже двадцять років, як пішов в світи Микола. Навесні Нимидора пішла до Києва, одповілась і вернулась додому. В неї все не виходив з думки Микола. Вона шукала його між богомольцями в лаврі, розпитувала в людей з далеких країв. Коли в народі пішла чутка про волю, Нимидора повеселішала. Вона думала, що от-от Микола

почує про волю й, може, вернеться в Вербівку.

Раз Нимидора сиділа коло вікна й дивилась в одчинену кватирку. В хату залетіла ластівка, і жінка відчула наближення смерті. Через тиждень Нимидора лягла і більше вже не вставала. Вона вмерла безталанною, як і родилась безталанною. Любка голосила над матір'ю, припавши до неї. Поховали Нимидору на кладовищі поруч з батьками Миколи.

Частина VIII

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Микола довго служив в Ковбаненковій ватазі. Мокрина довго любила його та все давала гарбузи своїм женихам. Дівчина вийшла заміж аж через кілька років, тоді, як прохолотло її серце і Микола покинув Ковбаненка. А сталося в се так. Раз Микола полаявся і трохи не побився з отаманом. Після цього він пристав до другої ватаги. Отаманові було шкода Миколи, бо працював і падкував щиро коло роботи. На другу весну отаман пішов до Миколи, перепросив його. Вони помирились і запили сварку й мир могоричем. Микола знов вернувся до Ковбаненкового куреня.

Довго служив Микола в забродській ватазі й заробив чимало грошей. Він поставив собі землянку, почав навіть хазяйнувати, але йому було тяжко й сумно жити самому, і він пристав до товариства.

Тим часом пан Бжозовський втратив багато своїх людей, які тікали від панщини. Чимало людей він половив і вернув до Вербівки, та ніде не знаходив Джері. Знайомий пана, родом з Київщини, якось став становим в Акермані і дізнався, що в забродських ватагах багато вербівських втікачів. Становий налетів несподівано з поліцією й на Ковбаненків курінь, похапав багато вербівців і між ними й Миколу. Їх усіх позабивали в кайдани й посадили в тюрму. Становий зараз дав знати про це Бжозовському. Бжозовський, маючи діло в Одесі, поїхав до Одеси, а потім і до Акермана.

Пан мріяв про помсту, та мусив відбутися суд. На суді Бжозовський побачив десять вербівців, але то не були обідрані, замлілі, миршаві бурлаки. Перед судом стояли здорові високі люди, повбирані в гарну одежу. Між усіма бурлаками визначався Микола своїм зростом, своїм рівним станом і гордим, сміливим поглядом. Коли суддя почав питати, як його звать, Бжозовський почув, що Микола зветься Іван Посмітюх. Усі інші чоловіки виявилися теж Посмітюхами, родичами Миколи. Суддя здогадався, що паспорти підроблені, тому звелів відвести бурлак до тюрми, а на суд покликати того старосту й писаря, що видавали паспорти. Суддя знав, як робилось таке діло в Акерманщині, і тільки реготавсь.

В той час, як бурлаки досиджували свій час у тюрмі, прийшло скасування панщини. На наступне засідання суду прийшли староста й писар з Кривди. Та суддя вже знав про скасування панщини. Він вийняв лист про волю й голосно прочитав його.

Бурлаки нічогісінько не втямили і продовжували стверджувати, що їхні прізвища Посмітюх. Суддя почав товмачити їм, що вони вже вільні, можуть вертатися додому. Бурлаки тільки тоді повірили, як їх відпустили на волю. Пан Бжозовський лишився ні з чим. Бурлаки почали збиратися в далеку дорогу. Вони розпрощались весною з отаманом та й рушили.

Добравшись у село, чоловіки побачили, що Вербівка дуже змінилась. Село розрослося, край села виріс новий куток. Від якогось парубка Микола дізнався, що Джерина хата вже Чабаненкова, бо баба Нимидора Джериха видала дочку за Чабаненка. А Нимидора того року вмерла. Микола залився сльозами і пішов знайомою греблею. Він побачив, що хата його трохи осіла, вікна покосились, двері понижчали й трохи ввійшли в землю. Коли він увійшов, то побачив молодицю і чоловіка. Молодиця була ніби рідна Нимидорина сестра: така вона була схожа на Нимидору. В неї достоту були такі чорні брови, такі темні очі; тільки була тоненька й утла, ніби захарчована ще змалку. Насилу Микола сказав, що він її батько, бо то була Любка. Вона засмутилась, здивувалась, не знала, що й казати. В її серці не заворушилось ні крихти дитячого жалю, жалю дочки за батьком. Перед нею стояв зовсім чужий для неї чоловік. Микола розпитав, коли померла Нимидора, коли померла його стара матір. Любка і хотіла назвати Джерю татом, але не могла. Микола пішов у садок, а далі пішов на город, на леваду понад річкою. Він шукав тієї старої гіллястої груші, з-під котрої вперше побачив Нимидору. Груші вже не було й сліду.

Любка повела батька на кладовище й показала йому могилу Нимидори. Микола зняв шапку, перехрестився й похилив голову. З його очей покотились дві здорові сльози і впали у траву. Микола довго стояв і думав, а потім тихо промовив, махнувши рукою: "Все померло, й сліду не зосталось. Марно перегоріло й перетліло моє живоття, і тепер зостався тільки попіл, доки його не поглине свята земля".

Але в Миколі ще тлів великий жар. Під сивим волоссям затаїлась міцна запекла й правдива душа. З кладовища Микола пішов до священика й найняв панахиду за Нимидору. Він лишився жити з дочкою і зятем. Микола знайшов старих знайомих людей і поставив їм з горя такого могорича, що й сам з ними звалився під лавку й проспав там п'яний цілу ніч. Цілий тиждень Микола запивав своє гірке бурлацтво і приходив додому п'яний. Дочка й зять зглядалися між собою й мусили мовчати. Та швидко Микола перестав пити, за свої гроші купив конячку з візком і почав хазяйнувати.

У селі завели волость, і громада обрала за голову одного багатого чоловіка. Голова зараз почув, де раки зимують, і почав з писарем потроху обкрадати людей. Микола це зрозумів і разом з людьми скинув того чоловіка з посади. Громада забрала шинки в попередніх орендарів і передала їх двом вербівським чоловікам.

Тим часом почали наділяти селян землею. Пан забрав собі кращі землі, а половина села мусила брати землю на шпильх понад крутими балками. Одна така гора припала й Джері і його зятеві. Також під панські землі відійшов ліс, а в тому лісі були людські садки. Там був і садок Джерин; там стояла з давніх давен пасіка його батька. Громада

домоглася, щоб приїхала комісія, яка наділила селян кращою землею, їм повертали навіть ті хутори й садки в лісах, що польські пани ще передніше від них забрали. До кінця свого життя Джеря не мирився з панською сваволею та несправедливістю з боку тих, хто наживався на чужій праці. Він вважав, що саме ці кривдники занапастили його життя.

В Вербівці настав молодий піп і почав брати велику плату за треби. Джеря перестав ходити до церкви, але молився богу в пасіці. На старості літ Джеря любив довгими зимовими вечорами розказувати дочці й онукам, де він бував, що він бачив, в яких краях ходив, з якими людьми зустрічався. На літо Микола перебирався на свій хуторець. Він був за пасічника і в інших пасіках, котрі стояли поблизу.

Якось тихого літнього вечора Микола сидів у своїй пасіці коло куреня з малими онуками. Коло пасіки росли яблуні й груші, за пасікою був маленький баштан. Джеря сидів на пеньку коло вогню і тримав на руках маленького замурзаного онучка. Коло нього сиділо дві дівчинки-онучки, а старший хлопець з батогом в руках стояв проти діда й не зводив з нього очей. Любка принесла дідові харчі в клунку і стояла під гіллям груші. Дід дав онукам по огірку і все розказував їм про далекий край, про Чорне море, про лиман. Діти слухали неначе якусь дивну казку та все розпитували. Сонце вже зайшло, а Микола усе розказував, а діти все слухали, а бджоли гули, неначе гула гучними струнами кобза, пригравуючи до чудової казки-пісні пасічника Миколи Джері.

1876 рік

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу